

**ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921 – 1949 РОКИ)***

1933 рік

№ 244

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

Paris 4-I-33

Рідний мій, єдиний!

Одержався лист від Barbuss'a, якого тобі посилаю. Перечитала попереднього його листа та бачу, що ми мусили потелефонувати до Mond'у', щоб довідатися, чи рукопис вже там є.

З останнього листа V[arbus's'a] видно, що він здивований не тільки тим, що за рукописом ніхто не з'явився, а ще й тим, що ти йому не подякував за його згоду щодо передмови. Одже, я гадаю, що треба трохи покривдити та відповісти так, щоб скласти провину на пошту. Дитинонько, повір мені, що в данному разі це конче треба, бо інакше він може образитись. Посилаю тобі текст, якщо ти згодний з ним, або перероби, як хочеш.

Була вчора на лекції про "життя на Україні". Нічого, майже, цікавого. Кострубатою, півграмотною мовою викладав він (сеї українець родом) політичне становище. Конституцію, орган[ізацію] освіти, армію, економічне життя, політичні організми. Але все це досить безфарбно й бідно.

Дебатів не було. Було 3 запитання, з них одне цікаве: "Як ставиться молодь українська до еміграції укр[аїнської]?" Відповідь. Укр[аїнська] еміграція в далеко кращому становищі ніж рос[ійська], бо в ній є такі люди, як Виннич[енко]. Він все своє життя був соціалістом, навіть комуністом, і коли він в еміграції, значить причина тому полягає не в економічно-соціальних моментах, а в національних. Значить, укр[аїнський] емігрант не є, як російський, синонімом контрреволюціонера.

Цю відповідь було зустрінено дуже зтримано, та й взагалі контакту між докладчиком та салею не було великого.

Було присутніх душ 25. Страшні, сірі, хворі обличчя. Жюльєта (була зо мною) казала, що їй часом навіть страшно ставало. Сьогодні Жюльєта побачиться з хлопцем (їй потрібні деталі радянського побуту) й, між инчим, запитає про відношення до "Сон[ячної] Маш[ини]" та "Намиста" там. Хлопець втік за кордон в зв'язку з процесом СВУ², бо належав до студентської спілки, що співчувала СВУ. Підкреслює націон[альний] характер цього руху, але бачить зв'язок економіч[ий] з заможним селянством. Дуже мало виразна постать, але таких як він там, мабуть, більшість. Відчувається з його слів, що до тебе там ставляться з великою симпатією, що ти – явище дуже актуальне й місце займаєш величезне... Що вивчають по школах? Кого з письменників? Коцюб[инського]. Виннич[енка]. "Голота"³, "Щаблі життя"⁴, "Хочу!"⁵ та инчі. А з нових? Нових нема. Є Микитенко⁶, але хто його знає, що він таке. Цікаво, що твоє прізвище він згадує навіть замість Шевченка, помилково. Але це характерно.

Так до чого ідіотська політика лишати тебе тут. Нічого їм не допомагає те, що виставляють тебе контрреволюціонером]. Все одно ніхто не вірить.

[На цьому лист обривається]

№ 245

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

5-I-33

Крохо моя ніжна, я почувую себе трошки краще, але, відгортавши вугіль (шукав совок), я знову розворушив бік. Мені це надокучило. Треба щось робити, щоб позбавитися цього дурного "каліцтва". Щоб не виїжджати з острова, я надумав таке. Є в нас маленька електрична машинка (навіть, здається, дві). Чи не могла б ти її впорядкувати й привезти мені в неділю. Може, така електризація допоможе загоїтись тій якійсь травмі, що сталася в боці. Як спокій і ця електризація не

* Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – №1 – 12; 2016. – №1–6.

поможуть, приїду до Парижу серйозно лікуватися (якщо є яке-небудь лікування, крім спокою). Все ж таки треба спробувати, чи не допоможе ця машинка. (Ти її перевір, чи функціонує, чи не бракує чого, і купи новий елемент).

Здається, ти не записала маслин мені. А про решту лінь думати зараз. Та ти сама знатимеш, чого треба (Floccons¹, здається, теж не записала, а вони до неділі кінчаться в мене).

Ходив з Сонсоном на "полювання". Гоп! – і нічого нема.

Налізають хмари, починає темніти. Треба шукати Фортена, щоб дати листа.

Одже, в неділю зустрічаю тебе!

Обнімаю всім серцем (не руками, вони мляві, як клоччя).

№ 246

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[9-I-1933]

Мій, я не можу послати тобі книжку по електр[иці], бо дістала тільки що й мушу її переглянути, чи годиться та чи зрозуміла. Пішлю завтра вранці. В крамниці апаратів її не було, а тепер поїхала на Odeon¹.

В Пар[ижі] не дуже затишно. Опал, звичайно, погас, але я ще не розпалила, зараз це зроблю. Я ще вся під впливом острова, й рухи мої повільні, а серце – там. Нічого нового не маю. Бачила Нину², вона, душка, обіцяла матеріали про папу.

Хай тобі буде затишно, кротосно, спокійно. Пишу це, щоб ти марно не чекав. Коханню мое!

Понеділок

Твоя

[Закрита листівка. Датована упорядником за поштовим штемпелем і за змістом]

№ 247

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

10-I-33

Дякую тобі за листочка, голубонько моя. Я теж і вчора і сьогодні ще живу під впливом неділі. Бережи себе, Кохонько, пам'ятай, що ти носиш і моє життя з собою.

Мій біль у боці вже зовсім і остаточно зник. (Може, й добре, що з'явилась гострість, бо тепер ліквідувався з нею і той хронічний невеликий біль, що був увесь місяць). Робив гімнастику, возив пісок (важка тачка!) і ніякого знаку.

На жаль, у мене нема марки, а то б я тобі вислав листа до Жанга¹. Ну, та привезу його до Парижу. А привезу, мабуть, таки в суботу. На суботу вечір запроси Шашелів, вони сидітимуть довго, от і буде мені привід не добре виспатись. А в неділю ввечері зробимо сеанс. (Так що неділю ти вже "заброніруй").

Чи не зайшла б ти до Moreau² і поінформувалась щодо гіпотек (який відсоток в цілому, яку частину держава бере, чи можна себе якось забезпечити на випадок якихись політичних, воєнних чи фінанс[ових] катастроф).

Мабуть, у Фламаріона знову невдача³, і ви з Жульєтою мовчите, щоб мене не "засмучувати". А я... ruine des foyers "je ris, ha-ha-ha!"⁴

Хай тобі буде добре-добре, моя єдина.

[Листівка адресована: Madame Vinnitchenko 17, Square de Vergennes Paris 15-e]

№ 248

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[10-I-1933]

Вітторок

Радість моя!

Посилаю тобі книжку по електриці. Передивися, які хвороби лікуються цією електр[икою]. Тут не вказано лікування полових ослаблень, але воно логично витікає з лікування простати та яєчників. Цікаво спробувати: один електрод

на промежність, а другий на хрестець. Або один на промеж[ність], а другий на лобок (це гірше). Можна електр[изувати] 5-10 хвилин. Так, принаймні, пише автор, навіть більше, але я не ражу.

Друге, ноги: один електр[од] на п'ятку, другий – на основу бедра. Спробуй, але дуже коротко, 1-2 хв[илини].

Якщо ти будеш задоволений результатом, то, може, привезеш апарат, бо я німецького не вмію привести в дію. Проте, спробую ще.

Нового в мене нічого. Нікого не бачила, навіть Глуца. Була сьогодні на сеансі ультра-фіолетових пром[енів]. Тільки 2 хвил[ини]! Буду брати тричі на тиждень.

Почуваю себе добре. Співаю вранці й навіть удень. Роблю гімнаст[ику]. А ти?! Пригортаюся до тебе всім своїм іством. Будь здоровий. А барометр стоїть на "Beau ferme!"¹ 1 місяць.

Твоя Майка

Наша машинка дає фарадичний ток, а не гальванічний. Одже, читай про фар[адичний], інакше індуктивний.

№ 249

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[18-I-1933]

Середа

Дружок мій ясний, як ти там живеш?! Я одіслала ще вчора листа до "Руха" з обратної распискою. Тепер вже напевно він дійде. Бачила ранче тіточку¹ й ходила з нею в Ecole de Médecine². Вона в дуже, дуже тяжкому стані: справа з продажем до Бельгії луснула. Більше бачила ще David'ку³, була в Femina⁴, а більше нікого. Сьогодні вранці думала про тебе пильно й старалася передати тобі мою поміч. Нетерплячо чекаю від тебе листа! Будь бадьорий, мій ніжний!

Твоя

[Закрита листівка. Датована упорядником за поштовим штемпелем]

№ 250

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

18-I-33

Майка! Дуже трудно. Ти в'яви собі, що мене настроєно на вила в двох місцях – під живіт і під груди. І я отако ввесь час живу. Серйозно, – фізично-суб'єктивне почування в мене таке, що я піднятий на вилах (під живіт і груди-горло). Тому все тіло в скаженому напруженні і час од часу спазми в горлі.

Але треба вже раз кінчити з цим курінням. **42 роки** все-таки звичці! І психічні ще в'яви роз'ятрюють фізіологічну звичку. Ну, добре, якось то буде.

Як будеш їхати до мене, не забудь узяти мені борошна на мамалигу. Маслин уже мало.

На жаль, досить сіренький цей роман премії Гонкура¹. (В'являю, що таке інші). Не захоплює, не одверта на себе уваги. Досадно.

Хай тобі буде добре-добре!

№ 251

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[19-I-1933]

Четверг

Голуб мій!

В мене нічого нового, але я йшла й думала про те, в якому ти тепер стані й скільки сили треба, щоб перемогти! Серце моє! Якби я могла тільки допомогти тобі? Але як?! Мені страшенно боляче за тебе, але я повна захоплення. Хай дасть тобі сили природа й хай ця боротьба не дуже винищує тебе. Цілую з побожністю твоє змучене чоло й безсилі руки й всім іством пригортаюся до тебе!

Твоя

[Закрита листівка. Датована упорядником за поштовим штемпелем]

№ 252

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

20-I-33

Мій Рідний!

Від тебе сьогодні нічого нема. Це ознака того, що тобі тяжко, та чого я, власне, сподіваюся? Любий мій, ніжно-коханий, єдиний. Хай у тебе буде сила перемогти.

Бачила Гл[ущенка]. Він нічого не має від Аркаші¹. Що це за знак?

Прочитала йому листа з Укр[аїни]. Зробив цей лист на його, видко, велике вражіння.

Почуваю я себе всі ці дні неважно: втома, апатія, ніякого інтересу до чого-будь. Ботк[іна] немає. Сплю багато і вдень навіть. Про тебе не питаю, ти вже не встигнеш написати мені.

В неділю чекай вдома. Якби я знала те слово, що дає щастя та робить спокійним. Твоя.

№ 253

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

П'ятниця. 20-I-33

Кохонько, ти не готуйся приїждати сеї неділі, бо я хочу приїхати в суботу у ввечері (6 год[ин]). Якщо цей листок вчасно прийде, потелефонуй Зелюкові¹ й візьми з ним для мене побачення на понеділок вранці.

Мої справи ідуть помаленьку. Важко, але, здається, посуваються уперед.

Ну, до завтра! Обнімаю всю тебе.

[Листівка]

№ 254

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

Понеділок. 23-I-33

Кохонько моя ніжна, я сподіваюсь, що сьогодні твого головного болю вже немає. Деяку підставу мені дає так думати те, що, здається, погода міняється, що, здається, зникає та гострість ясності й холоду, що були вчора й позавчора.

*А коли б навіть і не зник зовсім біль голови, то ти, Кохонько, не роби з цього ніяких песимистичних висновків щодо режиму. Я гадаю, що це в тебе вияви *lassitude* і більш нічого. Згадай, яке в мене це недавно було загострення моїх вав (біль у боці, в плечі, в руках), яка в мене була апатія, нехіть, тупість, млявість фізична й мозкова. Але ж це все зникло. Коли б я собі тепер не розпочав нового фронту, то я б похожав просто героєм. Тільки нова боротьба відбирає всю увагу й не дає відзначати виявів поліпшення. Та навіть і це є: ось тільки що я після двотижневої (чи, може й довшої) перерви бігав по стаді в одезі, в важких пантофлях, зробив два тури й менше стомився, ніж раніше, коли щодня вправлявся, коли був голий і в еспадрільях¹. Ну? Значить, є виразне поліпшення загального стану. Але ж ми, повторю, страшенно нетерплячі, ми хочемо, щоб усі досягнення й наслідки сталися відразу, швидко. Я 42 роки набував звичку отруювати організм нікотином і хочу, щоб за 4 дні ця звичка зникла, щоб мене не турбувала і щоб я міг собі пурхати випущеною на волю птичкою. Це ж явна дурниця, ясно, що боротьба повинна бути й довша й тяжка. Одже, зовсім не треба рахувати на чудодійне зникнення ні за 4 дні, ні, може, й за 14.*

*Те саме з усім режимом нашим. Я гадаю, що твої вави так само повинні загостритися під час *lassitude*, як були загострилися мої. Тільки мої були в руках, плечах, а твої в голові чи ще де інде. І треба перетерпіти це; тобі це вже трошки легше робити, бо ти маєш уже перед собою мій приклад, я вже перейшов через це, і ти сама можеш бачити, що це – тимчасове. Розуміється, ні я, ні ти за такий короткий час узагалі не можемо ждати якихсь особливих наслідків. Але вони будуть, в це я глибоко вірю, себто, вірю в те, що ми ґрунтовно вичистимось*

і створимо сильну опорність усяким ворожим силам. А це ж найголовніше. Це – об'єктивне. А суб'єктивно це буде мати якісь свої вияви, і зверхні, і внутрішні. Правда? Одже, Майка ясна моя, давай лапу і “Смело в бой пойдем” з усякими більшими і меншими нашими лихами. [Подальший текст – на лівому полі цієї сторінки] Розуміється, боротьба моя з моїм маленьким лихом не припиняється, але я твердо вірю, що переможу. Чекаю книжку! Обнімаю, Крох мій!

№ 255

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

[23-I-33]

Голубонько,

думаючи над справою з Скюдеркою, я прихожу до висновку, що пораду *Naigaux laisser dormir*¹ не можна, не слід приймати. Це – маленьке лукавство, неправильність, якщо не сказати більше. А ми постановили уникати яких-будь неправильностей. Крім того: цей вихід (*laisser dormir*) можна було б прийняти, коли б ми мали жити в цьому будинку все життя. Але ж ми збираємось його продавати. Продавати з цією неправильністю ми не можемо, бо наразимо себе знову на всякі прикросі. Ми продамо будинок не за готівку, а з боргом, розуміється. Новий власник, звичайно, довідається про брак дозволу, про неправильність з *cour comtype*², про загрози Скюдерки. (Та вона сама йому все скаже). І, само собою, власник почне гвалтувати, почне вимагати від нас залагодження цих питань. А як він буде винен нам за будинок, то ясно, що ми будемо змушені вернутися до цих питань. Але тоді вже буде інше. Де буде Перепелиця, де Скюдерка, хто знає. Та й нас суд запитає, через що ми мовчали, через що ми сховали від покупця. Ні, досить уже з Рауеном (хоч ми ніяк не винні були там), досить ховання голови в пісок. Треба вияснити остаточно і рішуче всі ці питання (дозвіл, *cour comtype*), хоч би довелося і до суду звернутися. Справді, не можемо ж ми все життя бути без дозволу і під загрозою примх Скюдерки.

Я посилаю тобі листа до Перепелиці. З нього ти побачиш, що я знайшов сякий-такий вихід. Не знаю, чи це щось дасть. Але ми матимемо хоч вихідний пункт нашого виступу і домагання. Можливо, що Скюдерка, боячись викриття на суді підкупу Перепелиці і скандалу, згодиться піти на якусь комбінацію. А як ні, то нехай суд вирішить, розв'яже цю заплутанність. Ну, що ж, може, доведеться щось заплатити, але принаймні все буде ясно і чисто.

Перепиши цього листа на машинці. (Роби поправки, якщо вважатимеш за потрібне, але обдумуй їх пильно). Мабуть, я в суботу (по обіді) приїду, бо навряд чи буде добра погода, підпишу листа і пошлемо. Якщо ж буде в суботу заповідатися гарна погода, то приїжджай ти сюди й привозь з собою листа, щоб я його підписав.

У мене все добре! Був навіть *False*³. Обіцяв, що сьогодні прийде робітник, але... розуміється, немає. Вчора було трохи натюрстів, душ 25-30. Бігали, стрибали, грали в м'яча. (Скажи Мик[олі] Петр[овичу], що сітку на тенісі зняли! Не можна більше ні грати, ні вправлятися).

Ага: свідок, що чув мою розмову з Скюдеркою – Мик[ола] Петр[ович]. Він згодився свідчити на суді, але ти спитай його ще раз. Я в той же день розмови з Скюдеркою, розповідав усім про ці 5000, ти пам'ятаєш? Але Мик[ола] Петр[ович] був у передпокою і сам чув усю розмову, він, напевне, не забув цього.

Я вже зварив кашу і борщ. Каша вийшла чогось сухувата, але борщ знаменитий. Зараз поїду в *Villepines* кинути листа цього і зробити деякі закупки. Обнімаю.

Твій

[Над текстом першої сторінки у перевернутому вигляді дописано:] Якщо ти ще не вернула в магазин рогожки, то й не вертай.

[Лист датований упорядником за змістом]

№ 256

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[23-I-33]

Понеділок

Любов моя! Я тобі тільки що послала велику працю по табажізму¹. Я не читала її, але, здається, єдина солідна річ, бо инчих я не бачила нігде. Все більше та більше приходжу в жах від думки, що ти можеш не кинути курити остаточно. Тепер мені здається це настільки страшним, що я не можу в'явити собі життя з цим пороком. (Цілий ранок провела, читаючи про дію табаку по різних медичних працях). Мій прекрасний! Ти все можеш! Ти самий чистий, самий сильний з людей. Я глибоко-глибоко вірю в тебе!!

Голова моя не болить, але я вся ватяна. Пригортаюсь до тебе!

[Закрита листівка. Датована порядником за поштовим штемпелем]

№ 257

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

24-I-[1933]

Рідний мій, дякую тобі за чудесного листа, за те, що тобі вже краще, що ніженьки твої бігають, що ти сильний, ясний. Тобі тяжко боротися, я знаю, але тим більш гордим ти будеш, поборовши. Не знаю, чи задовольняє тебе книга? Чи немає в ній опортуністичних думок? Але я благаю тебе не вірити нікому, хто каже, будь то навіть найбільший авторитет, що це не дуже шкодлива річ! Тепер, як ніколи, я знаю, чим це загрожує. Ти скажеш: "Легко тобі радити". Ні, я знаю, наскільки це тяжко, тому й пишу, щоб підтримати. Любов моя! Сьогодні в мене голова майже не боліла, трошечки, як вихожу на мороз. На проміні не пішла. Ввечері буду в Анети¹. До завтра, життя моє!

[Закрита листівка. Рік у даті проставлений порядником за поштовим штемпелем]

№ 258

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

24-I-33

Дякую, голубонько, за книжку. Вона мені здається солідною й об'єктивно-чесною. (Сужу з огляду й перегляду кількох розділів). А яка бібліографія. Скільки є праць про табажізм, а ми якісь брошульки знаходили. Ну, нічого, тим серйозніше тепер буде боротьба. Мені здається, що твої побоювання на цей раз не мають рації. Тепер інший вихідний пункт боротьби, інші мотиви, інша інтелектуальна обґрунтованість необхідності цієї боротьби. Тепер свідомість (а надто з цією книгою), переконаність грає значно більшу роль ніж позаторік. Позаторік не було цієї переконаності необхідності. А коли свідомість бере таку активну участь, тоді з'являється і тверда воля, цілість, поєднанність сил. Voila!¹ Хай тобі буде ясно на душі. А боротьба майже не зменшується. Часом смоктання, туга й т[акє] і[нше] наче аж збільшуються.

[Листівка]

№ 259

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

25-I-33

Не хвилюйся й не турбуйся, мій любий Кох, – я легко не здам тих позицій, які вже виборені. Книжка, дійсно, трошки опортуністична, але на мене цей опортунізм не діє, бо в цій самій книжці є місця, які цілком побивають цей опортунізм і дають мені опертя. Я вже прочитав її (пропустивши не сутнє) і дуже нею задоволений. Я привезу її з собою й ми разом побалакаємо з приводу деяких моментів.

Приїду я в п'ятницю. Якщо ти мені на вечерю приготуєш вареників, то цим великої кривди мені не зробиш. А как раз обратно, моя Майка любя.

Трохи мене не вигнала сьогодні до Парижу грубка, – відмовилась горіти. Мусів уранці вигортати гарячий вугіль, чистити, розпалювати знов. Тепер горить добре, але шкоди, паршива, багато наробила. Одже, до п'ятниці, голубонько.

Іду човном кидати цього листа. А потім круг острова. Холод, вітер, але то нічого. Обнімаю міцно-міцно.

[Листівка]

№ 260

Розалія Яківна – Володимиру Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[26-I-1933]

Середа

Рідний мій!

Розривався мій стан нежитью. Дуже соромно, але нічого не вдієш. Плачу й чхаю во всю. Воліла б навіть, щоб ти не приїздив, але ж ти не можеш від мене дістати нежиті? Тому їдь! Вареники будуть неодмінно.

Привези книжку тютюнову, але машинку не варто везти. Сир, якщо лишився, не вези. Дуже мені шкода, що застанеш мене такою поганою, але я хожу в шпиталь і на лекції, як і до того. В п'ятницю в мене лекція в 4 години до 5-ти. Я її не хочу пропустити. Ти приїдь або раніше, або в 6-ій. Я буду в 5 1/2.

Твоя.

[Закрита листівка. Датована упорядником за поштовим штемпелем]

№ 261

Розалія Яківна – Володимиру Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[21-II-1933]

21, вечір

Ми нічого не виграли! Не можу сказати, щоб цей факт мене дуже вразив, але все ж таки мені це зовсім не байдуже, і я навіть сердита.

Добре, Дитинонько, що ти до цієї можливості ставився дуже скептично, але я перехвилювалася порядком, бо була в Trosadero¹. Ну, ми можемо ще надолужити. Як ти гадаєш: варто ще раз ризкнути? Напиши, мій золотий. Але ми [Подальший текст – над основним текстом листівки у перевернутому вигляді] все одно багатчи за всіх!!!

Твоя Р[оза]

[Закрита листівка. На поштовому штемпелі Villeness'a дата 22-II-33]

Коментарі

№244

¹ ми мусили потелефонувати до Mond'y – "Monde" – щотижневий французький міжнародний культурно-політичний журнал, заснований Анрі Барбюсом, виходив у Парижі з 1928 по 1935 р. ² в зв'язку з процесом СВУ – Процес Спілки визволення України – показова справа, сфабрикована ОДПУ Української РСР наприкінці 1920-х років, яка викривала вигадану антирадянську організацію серед української наукової та церковної інтелігенції з метою дискредитації провідних діячів української культури та громадського життя. Процес відбувся над 45 керівниками і головними діячами т. зв. СВУ у будівлі Столичного оперного театру у Харкові від 9 березня до 19 квітня 1930 р. Усього до судового процесу 1930 р. залучено 474 осіб, причому засуджено до розстрілу – 15, до концтаборів – 192, вислані за межі України – 87, засуджені умовно – 3, звільнені від покарання – 124 особи.

³ "Голота" – повість В. Винниченка, вперше опубл.: Киевская Старина (К.). – 1905. – Кн. 1. – С. 117–187; Кн. 2. – С. 209 – 262.

⁴ "Щаблі життя" – п'єса В. Винниченка, вперше опублікована в збірнику "Дзвін" (1907). В радянській Україні опубл.: Винниченко В. Твори. Т. 2. – Харків: Рух, 1932. – С. 249–310.

⁵ "Хочу!" – роман В. Винниченка, вперше опубл.: Винниченко В. Твори. - Кн. 10. – М.: Дзвін, 1916. – 215 с.

⁶ Микитенко – Микитенко Іван Кіндратович (1897–1937) – український письменник і драматург, один з керівників Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП).

№245

¹ Flocons (фр.) – пластівці.

№246

¹ поїхала на Odéon – Одеон в Парижі – один із національних театрів, станція метро, готель.

² Бачила Нину – Ідеться, мабуть, про Ніну Гурфінкель, знайому Винниченків, яка вважала себе соціалісткою, але, на думку В. Винниченка, не знала навіть основних тез соціалізму.

№247

¹ листа до Жанго – Жанго (Джанго) Гогоберідзе – родич Єлени Давидівни Гогоберідзе, близької знайомої Винниченків.

² *Чи не зайшла б ти до Moreau* – Moreau – Очевидно, прізвище власника контори нерухомості.

³ у *Фламаріона знову невдача* – Очевидно, йдеться про видавництво “Фламмаріон” (фр. Flammarion), засноване 1876 р. Ернестом Фламмаріоном, братом відомого астронома й письменника Каміля Фламмаріона. Видавництво було створене в першу чергу для публікації праць Каміля Фламмаріона, книжки якого були дуже популярними й стали справжніми бестселерами свого часу. Прибутки від цих видань дозволили видавництву розширитись і утвердитись, а з часом перетворитися на видавничий концерн, який об’єднував численні дрібні видавництва, одне з яких зберегло назву Фламмаріон.

⁴ *А я... ruine des foyers* [ці 3 слова вставлені зверху] “*je ris, ha-ha-ha!*” (фр) - ruine – руйнування, розпад, крах; des foyers – родини; “*je ris, ha-ha-ha!*” – я сміюся, ха-ха-ха! – Виходить: А я... руйную родини, “я сміюся, ха-ха-ха!”

№248

¹ *А барометр стоїть на “Beau ferme!”* – “Beau ferme” (фр.) – “Гарна стійка погода”: Beau – гарна погода, ferme – твердий, стійкий.

№249

¹ *Бачила ранче тіточку* – Кого із знайомих жінок Винниченки називали “тіточкою”, встановити не вдалося.

² *Ходила з нею в Ecole de Médecine* – École de Médecine (фр.) – школа медицини. Ідеться про факультет медицини Паризького університету.

³ *бачила ще David’ку* – Ідеться, очевидно, про жінку, з якою Винниченки познайомилися під час подорожі до Нёороліса влітку 1931 р. В. Винниченко в щоденнику називав її m-elle David і писав, що вона до них “приліпилася як до родичів, і навідується по 2-3 рази на день. Іншим вона каже, що почуває страждання, коли не бачить нас якийсь день, і що з нами чує себе просто блаженно” (*Винниченко В. Щоденник. – Т. 4. 1929–1931. – С. 287*).

⁴ *була в Femina* – Феміна (фр.) – Очевидно, магазин для жінок.

№250

¹ *роман премії Гонкура* – Гонкурівська премія (фр. Prix Goncourt) – найпрестижніша французька літературна премія, якою відзначають авторів прозових творів, написаних французькою мовою. Премія присуджується щорічно з 1903 р. за рішенням Гонкурівської академії, до складу якої входять відомі французькі літератори. Назва премії походить від прізвища класиків французької літератури ХІХ ст. – братів Жюль та Едмона де Гонкурів.

№252

¹ *Він нічого не має від Аркаші* – Аркаша – Вірогідно, що в близькому оточенні В. Винниченка Аркашою називали Олександра Аркадійовича Полоцького (Аркадійович, Аркаша) (див. лист №221, пр. 2). На його допомогу В. Винниченко розраховував у справі видання в Україні його трактату “Щастя” та в переговорах про повернення на Батьківщину. 19 січня 1931 р. він записав у щоденнику: “Чутки, що має приїхати Аркаша. Цікаво, що елемент еґоцентризму зараз же підшптує: а чи не привезе він якихось новинок, чи не запропонує “припасти к стопам”?” (*Винниченко В. Щоденник. – Т. 4. 1929–1931. – С. 246*).

№253

¹ *потелефонуй Зелюкові* – Можливо, йдеться про О. Зелюка, директора паризького видавництва “Франко-русская печать”, яке спеціалізувалося в основному на політичній публіцистиці, але зверталося й до художньої літератури (М. Алданов, К. Бальмонт).

№254

¹ *в еспадрильях* – Еспадрильї (фр. espadrilles) – літнє екологічне взуття з натуральних матеріалів. Полотняні туфлі на мотузяній підшві.

№255

¹ *пораду Nauraux laisser dormir* – Nauraux – особа не встановлена; laisser dormir (фр.) – нехай спить або: покласти справу під сукно, відкласти в довгий ящик, коли йдеться про якусь справу чи проект в розумінні: існувати в латентному стані, не проявляти, бути забутим, не використовуватись.

² *Новий власник, звичайно, довідається про брак дозволу, про неправильність з son cottilpe* – Коли В. Винниченко зібрався продавати будинок, збудований на земельній ділянці, купленій у Д. Скуддер, з’ясувалося, що у них немає дозволу на будівництво, бо плани вдруге не були подані, конфліктним залишалось й питання щодо спільного двору із Д. Скуддер. Винниченко підозрював, що винуватим у цій ситуації був Перепелиця.

³ *Був навіть Falce* – Falce – особа не встановлена.

№256

¹ *працю по табажізму* – табажизм (tabagisme) – Французький термін, що відноситься до нездужання курця, який важко залежить від нікотину (тютюнова залежність).

№257

¹ *Вечері буду в Анети* – Аннет – знайома Винниченків.

№258

¹ *Voilà!* (фр.) – Ну ось так!

№261

¹ *була в Trocadero* – Палац Трокадеро (фр. Palais du Trocadéro) був споруджений в Парижі з нагоди Всесвітньої виставки 1878 р. Це велика будівля завдовжки 706 м з двома флігелями

і двома баштами в мавританському стилі з елементами візантійської архітектури. В 1937 р. на його місці був збудований палац Шайо. Палац Трокадеро часто служив місцем для з'їздів і конференцій. Очевидно, в цьому палаці відбувався розіграш Національної лотереї, на якому була присутня Розалія Яківна.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі Надії Миронець.

Переклад текстів з французької Зої Борисюк.

Отримано 15 травня 2016 р.

м.Київ

